

På gengroede stier – en slægtshistorie fra Vester Vedsted / Hvidding

Af Camilla Post

I slutningen af september måned i 2009 fandt en detektormand, som samarbejder med Sydvestjyske Museer en guldring på en mark vest for Hviding Kirke. Dens størrelse og indskriften tydede på, at det var en mands ring. Den målte 2,3-2,5 cm i ydre diameter, var 2-3 mm tyk og 4 mm høj.

Den var meget medtaget, kanterne ujævne, og ydersiderne meget ridsede. Det var imidlertid ringens inderside, der var interessant. Her var tre stempler i højrelief i forsænkede ovale felter. I det ene felt stod 14, i det næste K, og i det sidste felt LR. 14K henviser til ringens lødighed, det vil sige, den var af 14 karat guld, og feltet med de to bog-

staver må være guldsmedens mærke. Indskriften var let at læse, da den er punslet ind: Maren Lindbek 31. Maj.1874.¹ Nysgerigheden meldte sig med det samme. Hvem havde båret denne ring, og hvem var Maren? Denne artikel er et forsøg på at gå ad gen- og tilgroede historiske stier, for at genfinde historien om kvinden i ringen og manden, der bar den.

Maren Lindbek voksede op i tiden mellem den Første Slesvigske Krig og nederlaget til Preussen i 1864, der også markerede den danske helstats endeligt. Hun blev født den 8. oktober 1850 i Sdr. Farup i Vester Vedsted Sogn, som tredje barn af Christian

Ringens med de tre stempler. Man kan se begyndelsen på »Maren« til højre for stemplerne. Om der står LR eller LK er svært at afgøre. Kun to kendte guldsmede førte disse initialer i 1800-tallet: Laurids Andreas Koch (LK), der fra 1842 havde borgerskab i Nibe, og stadig nævnes i 1870. Mindre sandsynligt er Lars Pedersen Ravn (LR), der stadig kan have været levende i 1870'erne, siden han fik borgerskab i Ålborg i 1812. Den tredje mulighed er, at guldsmeden er ukendt. Foto: Claus Feveile.

og Anna Maria Beck. Hendes far havde været ved handelen i en del år, men i slutningen af 1830'erne købte han en gård i Sdr. Farup [Sdr. Farupvej 45] og blev i stedet gårdmand med ca. 10 tdr. land, en forholdsvis lille gård på den tid.²

Maren blev konfirmeret i Vester Vedsted Kirke den 23. april 1865 med karaktererne mg+ i kundskab, og mg i opførelse. Hun oplevede i sine unge år, hvordan Danmark i 1864 tabte krigen til Preussen, måske så hun, da grænsen mellem dansk og tysk land efterfølgende blev trukket syd for Vester Vedsted Sogn. Hun har under alle omstændigheder ikke kunnet undgå at møde de mange unge mennesker fra de grænsenære sogne på den slesvigske side.

I årene efter 1864 tog mange konfirman-

der over grænsen til Danmark for at blive konfirmeret af en dansk præst i en dansk kirke. Det kunne mærkes i Vester Vedsted Sogn, hvor antallet af udenbys konfirmander var højt i årene mellem 1864 og 1870. Indslaget af uden-sognskonfirmander varede ved helt frem til 1914 og begyndelsen af Første Verdenskrig.

Den 16. november 1871 blev Maren gift med enkemand Peder Andreas Borrig Lindbæk. Han var gårdmand i Sdr. Farup på gården Lindbæksminde, deraf Maren nye efternavn: Lindbæk/Lindbek. I kirkebogen benævnes Maren som pige, hvilket fortæller, at hun var ugift. Det er usikkert, om hun havde været ude at tjene, eller om hun i tiden mellem konfirmation og giftermål har hjulpet til på faderens gård. Hun

By eller gård, hvor denne har et egent navn	Nuværende ejers navn	Nuværende ejers sindelag: dansk, blakket el. tysk	Gårdens historie 1863—90	På hvilken måde gik gården over til folk af et andet sindelag: ved arv, køb osv.	Den eventuelle værne arvings sindelag
<i>Hvidding</i>					
	<i>Anders Pimels</i>		<i>kjøbt gaarsten for 10 Mars siden</i>		<i>d</i>
	<i>Jens Moltesens Enke</i>		<i>kjøbt gaarsten for 18 Mars siden</i>		<i>d</i>

Uddrag af H. V. Clausens gårdmandsliste fra 1892-94, der kun tog de gårdejere med, som havde to eller flere trækdyr. Maren står opført som Jens Moltesens enke. Det nationale sindelag er markeret med et d for dansk.

Maren og Jens Moltesen fotograferet i 1876. Foto efter Okholm 1915 s. 210.

står nemlig ikke opført i kirkebogens afgangliste mellem konfirmationen og ægteskabet i 1871. I Folketællingen 1870 står hun opført som faderens datter, og på det tidspunkt må hun have opholdt sig hjemme.

Som forlover ved brylluppet står hendes far og hendes kommende svoger, Søren Jannicksen Lindbæk, der ejede Bakkegården i Okholm. Han var i 1870 blevet gift med Marens ældre søster Methea.

Peder Andreas Borrig Lindbæk havde købt fødegården Lindbæksminde af sin far i 1861, hvorefter han giftede sig med Jepbine Midtgaard fra Midtgård i Lundsmark, Hviding Sogn. De fik fem børn, hvoraf de tre døde, før de var fyldt fem år. Jepbine døde som 32 årig i 1869 og efterlod en søn på syv, to døtre på et og tre år, denne sidste datter døde tre år gammel i 1870.

Maren var altså 21 år gammel, da hun blev gift med den 17 år ældre Peder og i tilgift fik to børn og en gård at tage vare på. Allerede den 6. januar 1873 døde Peder af

tuberkulose, da havde Maren og Peder været gift i et år og nogle måneder. De fik ingen børn sammen, så da Peder døde, blev gården skødet til sønnen af første ægteskab, Jannik Sørensen Lindbæk. Han var ved faderens død kun 13 år gammel. Jannik blev ikke landmand, men som voksen blev han skoleforstander på Ubberup Højskole. Ved Peder Lindbæks død blev gården delvist udstykket, sønnen overtog hovedparcellen, som han forpagtede ud til sin farbror.³

Hvad der hændte Maren fra Peders død, til hun forlovede sig året efter, kan man kun give et gæt på. I kraft af sit ægteskab var hun en del af lindbækkerne, og opholdt sig sikkert på gården indtil ejerforhold var afklarede. Hvad hun arvede efter Peder er ligeledes uvist, men tilknytningen til Lindbækslægten blev opretholdt gennem Peders bror, Søren Jannicksen Lindbæk, efter hun var blevet enke. Han var også forlover ved hendes andet bryllup.

Allerede et år og nogle måneder efter den første mands død, blev Maren forlovet.

Det ved vi, fordi det var hendes anden mands ring, som blev fundet vest for Hviding Kirke i 2009.

Ringens herre

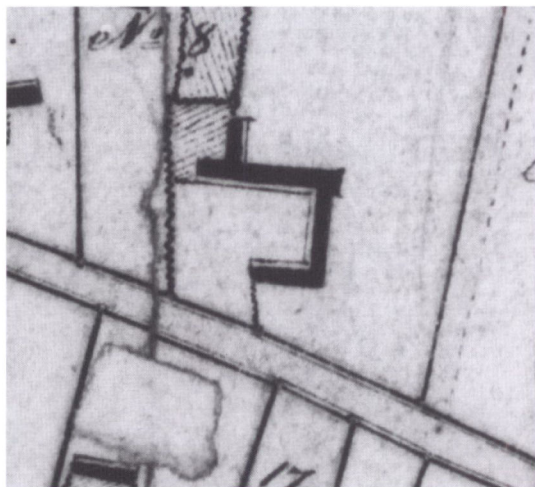
Ringen tilhørte altså Marens anden mand, Jens Lassen Moltesen. Han var født og opvokset i Råhede i det slesvigske Hviding Sogn, som efter 1864 blev lagt til det tyske kejserrige. Hans far var kreaturhandleren Peder Moltesen Østergaard fra Østergaard i Lundsmark, der i 1849 havde giftet sig til en gård i Råhede. Jens var født i 1852, som andet barn ud af seks. Hans far var meget dansksindet, og som sine andre søskende (undtaget den yngste) blev Jens i 1867 konfirmeret i Vester Vedsted Kirke; med g i kundskab og mg i opførelse.

Det var formentlig faderens nationale sindelag, der kan forklare, hvorfor de fleste af hans børn blev konfirmeret i Vester

Vedsted og ikke i Hviding Kirke. Ønsket om at forankre sine børn i en dansk grundtvigsk tradition og derved bekende nationalt sindelag, kunne være en af grundene til, at familien søgte over grænsen på dette punkt. I 1866 og 1868 blev for eksempel alle konfirmander i Hviding Sogn konfirmeret i Vester Vedsted Kirke.

Især i 1860- og 1870'erne var der mange konfirmander fra de sønderjyske sogne, som blev konfirmeret i Vester Vedsted Kirke (tabel 1). I årene efter nederlaget i 1864 kan flytningen af konfirmander forstås som en måde for slesvigerne at give udtryk for nationalt sindelag og utilfredshed mod den manglende afstemning i henhold til paragraf 5.

[§5 i Pragfreden 1864: Østrig overlader Holsten og Slesvig til Preussen »dog således, at befolkningen i de nordlige distrikter af Slesvig skal afstås til Danmark, når den ved fri afstemning tilkendegiver ønsket om at blive forenet med Danmark«]

Udskiftningskort fra 1839 med Thomsengården. (Nord opad).

Med Preussens afskaffelse af paragraf 5 i 1878, blev Slesvig endegyldigt indlemmet i Preussen,⁴ og den passive og i længden ufrugtbar protestpolitik blev forladt. Den blev afløst af en mere aktiv deltagelse i det politiske liv og foreningslivet til fordel for den danske nationale sag.⁵ Efter den tid var konfirmationsfærdslen til den danske side af grænsen ikke nær så markant som tidligere, men dog stadig tilstede.

Det så ud til, at konfirmandernes ophold i Vester Vedsted Sogn var arrangeret, så de boede og muligvis tjente hos en gårdmand i sognet. Ud for hver enkelt konfirmand,

År	Antal konfirmander Hviding	Antal fra andre sogne	Antal konfirmander Vester Vedsted	Antal drenge fra sønderjyske sogne	Antal piger fra sønderjyske sogne
1860	7+1		10+4	1 (Hviding)	
1861	8+4		8+4		
1862	6+3		6+6	1 (Brøns)	
1863	5+10		5+6		
1864	8+5		5+5		
1865	1+3		17+5	8 (2 Hviding Brøns, Løgumkloster, Rejsby, Skærbæk)	
1866	0+0		11+9	5 (3 Hviding 2 Mosbøl)	
1867	0+7		20+8	15 (7 Hviding Mosbøl, Rejsby)	
1868	0+0		18+14	9 (2 Hviding 5 Rejsby, 1 Havervad, 1 Arild)	9 (5 Hviding 3 Rejsby, 1 Flensborg)
1869	12+4	8+2 (Rejsby)	13+18	5 (1 Hviding 2 Havervad, 1 Brøns, 1 Rejsby)	3 (Rejsby)
1870	5+5	1 (Rejsby)	11+5	3 (1 Roager, 2 Spandet)	
1871	1+0		12+10	6 (2 Hviding, 3 Rejsby, 1 Hellevad)	2 (1 Hviding 1 Rødding)
1872	4+3	1 (Rejsby)	12+6	4 (3 Hviding 1 Brøns)	
1873	5+8		16+10	6 (3 Hviding 2 Rejsby, 1 Søndernæs)	2 (Rejsby)
1874	4+5		8+10	4 (1 Spandet, 1 Hellevad, 1 Søndernæs, 1 Løgum)	1 (Ballum)

Tabel 1: Konfirmander i Hviding og V. Vested kirke i årene fra 1860 til 1914. Optællingen baserer sig på optegnelserne i kirkebøgerne fra de to sogne. Konfirmanderne er talt individuelt for drenge og piger (antal drenge før plusset antal piger efter). Desuden er angivet, hvis nogle af konfirmanderne kom fra andre sogne.

der var født i et andet sogn end Vester Vedsted, står som en tilføjelse i kirkebogen, hos hvem vedkommende boede. Jens Lassen Moltesen boede for eksempel hos gårdmand Laust Hansen i Okholm. Hans storebror Klaus boede hos gårdmand Johan Jensen Johansen i Okholm, der var gift med hans faster Maren Østergaard.

Moltesen familien var i det hele taget en udpræget dansksindet familie. Peder Moltesens halvbroder, Claus Moltesen Schmidt, dannede sammen med en gruppe andre dansksindede grundtvigske mænd fra sognet en frimenighed i 1880'erne. Fra 1887 og til omkring 1900 holdt menigheden sine møder i Lundsmark på Østergaard.⁶ I sin bog skriver Hans Jørgen Hansen Okholm om Jens' storebror Klaus, at han var stærkt grebet af det danske, både nationalt, folkeligt og kristeligt.⁷ Om denne vækkelse også gjorde sig gældende for Jens, er svært at sige, men det er påvist fra anden side, at Jens også nationalt regnede sig til det danske. Størstedelen af befolkningen i Hviding Herred fra 1864 og til ind i 1890'erne var dansksindede. Historikeren H. V. Clausen påbegyndte omkring 1890 et studium af den nationale stilling på landet i Nordslesvig mellem 1863-1893. Han udsendte spørgeskemaer til dansksindede mænd i Nordslesvig, hvor de for hver gård, (en gård er defineret som et jordbrug med minimum to heste som trækraft,) noterede sindelaget hos de nuværende og tidligere ejere på gården. Man kunne have tre forskellige sindelag: dansk, blakket eller tysk. H. V. Clausens karakteristik af Hviding Herred i 1893 var følgende: »Ribes gamle Opland, er med undtagelse af Skærbæk, næsten blottet

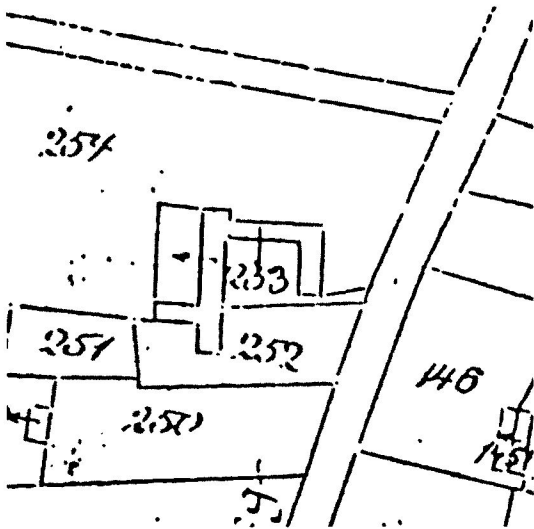
for tyskeri, kun ved Hvidding Grænsestation en embedsmandskoloni.«⁸ For Hviding Herred opgjorde Clausen de nationale forhold på denne måde:

År	Danske	Blakkede	Tyske
1863	341	8	15
1873	341	8	15
1883	341	9	14
1893	336	12	16

Hans Schultz Hansen har også arbejdet med H. V. Clausens gårdmandslistor, og han opgjorde det nationale sindelag i procent for Hviding Sogn i 1893 til 84-3-14 (dansk-blakkede-tyske), som svarer til Clausens opgørelse. Fra 1890'erne frem til 1914 var jordbesiddelse en national kamp mellem dansk og tysk. Fronterne mellem dansk og tysk havde ikke før været så skarpt trukket op.⁹ Men Hvidingområdet var overvejende dansksindet, og for nogle familier var det mere vigtigt at vise end for andre. I Clausens liste fra ca. 1891 står Jens' gård i perioden 1863-1891 også opført udelukkende med dansksindede ejere.¹⁰

Jens Lassen Moltesen handlede i sine unge år med dyr, men ikke i så stor stil som faderen. Hans Jørgen Hansen Okholm fortæller om en tur til pinsemarkedet i Tønder, som han omkring 1869-1870 foretog sammen med sin fætter Jens Lassen Moltesen.

De opkøbte lam, som de drev tilbage til Ribeegnen og solgte i løbet af en tre dages tid med en god fortjeneste. Som Hans Jørgen citerede Jens Lassen for at have sagt: »Men ejen er 'et saamæn hel glandt o' wæ'r

Udsnit af Demarkungskarte fra 1878-1880 med Thomsengården. (Øst opad).

Handelsmand, de' er en Bestilling, som der som' Ti'er er møj Plasér ve«. ¹¹ Taget hans senere køb af Thomsengården i Hviding i betragtning havde Jens nok også stiftet bekendtskab med at drive landbrug i sine unge år.

Maren og Jens

Marens tid som enke var, som tidligere nævnt, ikke særlig lang. Ifølge kirkebogen blev hun gift med Jens Lassen Moltesen den 30. oktober 1875. Indskriften i den fundne ring er imidlertid den 31. maj 1874. Den må altså være en forlovelsesring, der ved brylluppet blev deres vielsesring.

Jens benævnes i kirkebogen som ungkarl, ægteskabet med Maren var altså hans første. Der var tilsyneladende ingen faste regler for, om man blev gift i brudens eller brudgommens hjemsoqn. Så måske var det fami-

liens danske sind, der betingede valget af Vester Vedsted frem for Hviding Kirke. Også Eliassen har i sin bog påpeget, at der var mange nordslesvigske brudepar, der tog over grænsen og blev gift i Danmark, hvorefter selve bryllupsgildet blev holdt ved hjemkomsten til gården i det nordslesvigske. ¹²

Hvordan Maren og Jens mødte hinanden fortæber sig i historiens mørke, men der var jo optimalt set flere muligheder, for der var flere berøringspunkter mellem Beck-, Lindbæk- og Moltesenslægterne. For eksempel boede dele af både Lindbæk- og Moltesenslægten i Vester Vedsted, Søren Janniksen Lindbæk ejede Bakkegården i Okholm og var gift med Marens ældre søster; Jens' faster, Maren, var gift med Johan Jensen Johansen, der også ejede en gård i Okholm.

Et halvt år efter brylluppet købte Jens Lassen Moltesen Thomsengården i Hviding. Den lå ud for det vestlige hjørne af Hviding Kirkevej og Gl. Hvidingvej. Den forrige ejer, Michel Hansen Thomsen, var blevet udvist af Preussen for sin danskhed og måtte derfor sælge sin fødegård, hvorefter han flyttede til Høm. ¹³ Jens Lassen Moltesens farmor var blevet født på gården, og ønsket om at holde gården på slægtens hænder spillede måske en rolle, da Jens købte gården den 24. April 1876. Til gårdens 43½ ha jord havde Jens fra sin fødegård i Råhede yderligere 10 ha jord, der blev lagt til gården. Den 23. maj 1876 stod han opført i skyld- og panteprotokollerne for Toftlund Amtsret med følgende jordstykker: Leergrav Fenne, Foldager, Nørho Kjær, Østerhede Fenne. I alt 11 tdr. land.

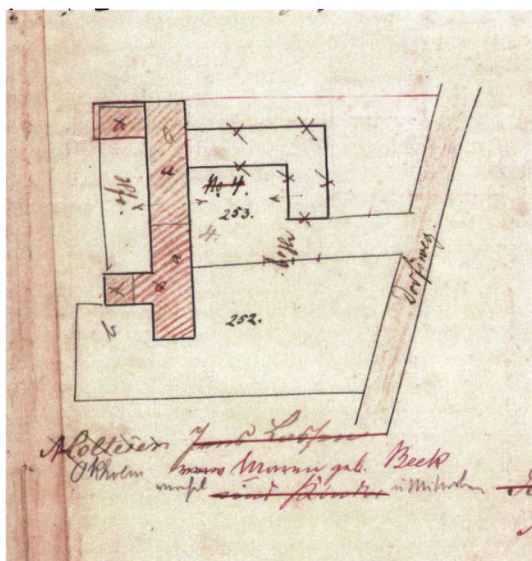

Thomsengården med Maren, Jens og muligvis er den korpulente herre til venstre i billedet, Peder Moltesen. Foto fra 1880'erne.

På de gamle kort fra 1800-tallet findes også oplysninger om gårdens udseende. På kortet fra 1839 bestod Thomsengården af to længer og små tilbygninger, sådan så gården også ud omkring 1880. I 1839 lå haven tilsyneladende vest for gården. På nordsiden af den øst+vest orienterede længe var der omkring 1880 markeret et rektangulært stykke jord, som også var have; måske det var denne have, man ser på fotoet fra den tid. Mellem 1839 og 1880 blev der ikke føjet yderligere til bygningsmassen på gården, men i Maren og Jens' tid mellem 1880 og 1904(?) ændredes dens udseende. Den nord – sydgående længe med den lille tilbygning mod vest blev revet ned, og der blev tilføjet en bygning på nordsiden af øst – vestlængen længst mod øst, som derved kom til at afgrænse haven mod øst. Læg også mærke til pilene. Disse markerer døre og indgange. Der var to døre over for hinanden i selve

beboelselængen, en dør til haven og en dør til gårdspladsen. I den sydlige længe ind mod gårdspladsen var der en indgang, som sikkert var indgangen til staldbygningerne og loen. Hvad de grå tværgående streger indeni bygningerne henviser til, er straks lidt mere usikkert, måske angiver de fast mur eller adskillelse mellem beboelse og stald?

Desværre findes der ingen videre optegnelser over bygningernes udseende fra de år, hvor Jens Lassen Moltesen ejede gården. Fotoet viser den lange øst-vest længe som en stråtækt bygning, der måske var grundmuret og kalket. Det ser ud til, at staldbygningerne var revet ned, da fotoet blev taget, og at grundplanen med en lang længe og små tilbygninger mod nord kunne være skabt i Moltesens tid. På fotoet ser man små staldvinduer på bygningens højre del, mens der er beboelsesvinduer og skorsten i den ven-

Den farvelagte plan over Thomsengården med ændringer markerede. Nedrivningerne er markeret med sorte krydser over de mure, der blev fjernet og nye bygninger er markeret med rød pen og skraverede. Ifølge troelsen blev Thomsengården »slaget« i 1903. Dus. en stor del af jorden og bygningerne blev solgt. Skøderne blev skrevet i 1904. Gårdens bygninger forsvandt i begyndelsen af 1900tallet. Desværre er grundplanen over gården ikke dateret, men de sidste ændringer må være sket før 1903, fordi Maren ikke er streget ud, som foregående ejer. Foto efter kopi i Hvidding Sognearkiv. (Øst opad).

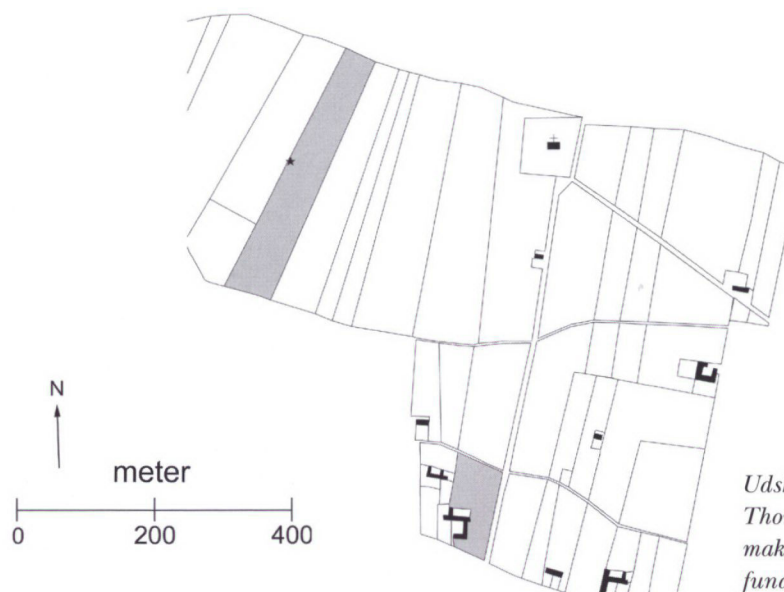
stre del og en port eller dør helt til venstre på fotoet, men på grundplanerne er der ikke markeret en indgang på dette sted. Fotoet blev sikkert taget fra sydøst, fordi man ikke kan se de små bygninger på øst-vestlængens nordside. Om den østlige del af længen blev brugt til stald er usikkert, men er en oplagt mulighed.

Samfundet i Nordslesvig mellem 1864 og

1920 var helt igennem domineret af landbruget, en lav grad af industrialisering og de små købstæder. Gårdejerne var en markant og uomgængelig magtfaktor på landet, selvom det preussiske styre forsøgte at presse gårdmandsklassen og deres stilling på forskellig måde.¹⁴

Jens og Maren kan henregnes til gårdmandsklassens bedrestillede del. Thomsengården lignede i størrelse mange af de andre gårde i Hviding Ejerlav. Ifølge Hans Schultz Hansens opgørelser for Nordslesvig havde Thomsengården (43½+10 ha) en normal størrelse. Det var et gennemgående mønster i det nordslesvigske landbrug, at de mellemstore gårdejere (mellem 20-100 ha) ejede over 60% af det samlede landbrugsareal. I Nordslesvig lå gennemsnitsstørrelsen på et gårdbrug på 40-42 ha. I modsætning til danske forhold formåede gårdmændene i Nordslesvig i perioden frem til 1914 at holde jorden til gårdene i stedet for at udstykke den til husmandsbrug. Forholdet mellem husmandsbrug og gårdmandsbrug var derfor meget statisk i perioden mellem 1880 og 1914. Ved gårdslagtninger og udstykninger i Nordslesvig blev jorden som regel lagt til nabogårdene for på den måde at forblive i gårdmændenes eje; det skete også for Thomsengården i begyndelsen af 1900-tallet.¹⁵

Jorden, der lå til gården, var spredt jævnt over hele sognet, fordi alle sognets gårde havde dele af både den dårlige og gode jord. De fleste af gårdens jordstykker lå i Hviding Ejerlav, mens enkelte stykker lå i Råhede Ejerlav mellem Lundsmark og Råhede. Mod øst lå heden, mod vest marsken med kærstrækningerne, derimellem lå

Udskiftningskort fra 1878 med Thomsengårdens lodder og gård nr. 9 markerede. Stjernen markerer ringens fundsted.

den mest intensivt dyrkede jord. Jorden og gårdene i Hviding Ejerlav var meget dårligt arronderet. I anden halvdel af 1800-tallet var enkelte gårde blevet flyttet ud af landsbyfællesskabet, men overordnet set holdt landsbystrukturen sig intakt. Det var ikke usædvanligt i Nordslesvig på dette tidspunkt.

Jens' forlovelsesring blev fundet på en af hans egne jordlodder i ejerlavet. Det ligger altså nært for, at ringen er tabt af ham selv i forbindelse med jordarbejde på lodden. En anden mulighed er, at ringen havde sneget sig med gødningen ud på marken, det vil sige den kunne være tabt i nærheden af møddingen hjemme på gården. Der er vel egentlig mange forklaringer, men selve fundstedet indskrænker de mulige hændelsesforløb. Selve jordloddens orientering og

udformning taler for, at pløjeretningen gik nord-syd, og ringen har kun kunnet flytte sig mod nord og syd, og holdt sig derved indenfor lodden.

Jens havde erfaring med salg af dyr, og det videreførte han formentlig sammen med gårdens drift. Men han havde købt gården på et ugunstigt tidspunkt, for priserne på landbrugsvarer begyndte at falde efter 1876. Priserne på hvede, rug, smør, svine- og oksekød begyndte for alvor at falde efter 1880. Specielt kornpriserne var udsat for stigende konkurrence fra Østeuropa, hvorimod de animalske produkter (kød og smør) klarede sig igennem krisen med knap så stort et fald. Her spillede de forbedrede jernbaneforbindelser ind. Alligevel var 1880'erne præget af lave priser på landbrugsvarer, som selv den tyske handelsprotektionisme ikke kunne

afværge. Priserne begyndte først igen at stige i 1890'erne.¹⁶

Ud fra gårdens størrelse og antallet af længer at dømme var der god plads til husdyrhold i perioden fra 1839 til ca. 1880. Man må formode, at Jens og Maren også havde husdyr. Siden der var en del jord til gården, må han have haft et par heste til trækraft for at kunne dyrke jorden, og sikkert også kører til at forsyne gårdens beboere med mælkeprodukter. Om de havde fedekvæg er mere usikkert, men ret sandsynligt på grund af traditionen herfor i Vestslesvig. Det vestlige Nordslesvig har traditionelt set været baseret mere på kvægbrug end på kornavl. Hviding Sogn var faktisk et af de sogne i Nordslesvig, hvor andelen af det samlede landbrugsareal var mindst omkring 1900, hvor kun omkring 41% af sognets areal var dyrket.¹⁷

Prisniveauet omkring 1900 lå for de animalske produkter lidt over niveauet i 1880'erne. Men kornpriserne var stadig lave, dog med enkelte år, hvor de steg på grund af dårlig høst eller krige. Derimod holdt kødprodukterne prisniveauet, og de bevægede sig endda højere op efter 1900. Det var således forholdsvist mere attraktivt at producere animalsk i perioden fra engang i slutningen af 1870'erne til ind i 1900-tallet, og mon ikke Jens fulgte denne udvikling?

På kortet fra omkring 1880 ses en have nord og vest for gården; på kortene var gårdens toft to afgrænsede stykker jord, som var klart adskilt fra gårdspladsen. På fotoet ses også en have med græsplæne, buske og træer, som må have ligget syd for gården. De tre mennesker på fotoet står på gårdspladsen.

Dansksindet i Hviding

Ægteskabet med Jens gjorde Maren til gårdmandskone igen, men nu på den tyske side af grænsen. Noget tyder på, at Maren ikke giftede sig under sin stand, men også i det nye ægteskab kom til at indgå i den velhavende gårdmandsklasse. Hvad skiftet fra dansk til tysk betød for hende er svært at sige, men en del ydre forhold ændrede sig selvsagt. Selv om Hviding Herred var et meget dansksindet område, var det jo under tysk administration og lovgivning. Ikke desto mindre kan vi få små glimt af livet, som det formede sig for Maren i Hviding.

Den 4. maj 1877 fødte hun det første barn i ægteskabet, en pige, Petrea. Maren og Jens valgte at døbe hende i Vester Vedsted Kirke, selvom de kun boede et par hundrede meter fra kirken i Hviding. Petrea døde i februar 1878, ti måneder gammel, og hun blev begravet på Hviding Kirkegård. I 1879 fødte Maren en dreng den 8. februar. Han blev døbt i hjemmet den 21. februar og fik navnet Christian, men han døde allerede fem dage gammel og blev ligeledes begravet i Hviding. Det næste barn Maren fødte, kom til verden den 26. marts 1882. Det var en pige, der blev døbt Bodil Moltesen i Vester Vedsted Kirke den 8. oktober, på Marens 32 års fødselsdag. To år efter fødte Maren endnu en pige, hun blev døbt i hjemmet med navnet Anna Marie Moltesen. Det var således et gennemgående træk, at Maren og Jens valgte at døbe deres børn enten hjemme eller i Vester Vedsted Kirke, mens de døde børn blev begravet på Hviding Kirkes kirkegård. Også Jens Lassen Moltesen blev begravet på Hviding Kirkegård. Men hvorfor denne forskel på glædeligt (dåb, bryllup) og sørgeligt (begravelse)?

velse)? Hvorfor tog Maren og Jens til Vester Vedsted Kirke for dåb og bryllup, men valgte hjemsogets kirke til begravelse?

Moltesenslægten kunne føre deres historie i sognet tilbage til midten af 1700tallet. Moltesenfamilien var en ikke ubetydelig familie i sognet, og det har været vigtigt udadtil at vise, hvor man hørte til, og hvilken jord man var kommet af og skulle blive til igen. Faktisk kan man i dag på Hviding Kirkegård endnu se Peder Moltesens gravsted sydøst for kirken med gravsten for fire generationer af familien. I 1800tallet, især efter 1850, blev det meget udbredt at indrette familie- og gårdgravsteder, og Moltesenslægten var ingen undtagelse.¹⁸ Slægten og dens tilhørsforhold til sognet blev noget, der fysisk skulle vises frem, og som man fysisk blev knyttet til, når man blev lagt i jorden med sine forfædre. Slægtsfølelsen var måske på retur og trængt af fænomener som udvandring og af vandringen fra land til by, som opløste familier, skar slægtled og det naturlige tilhørsforhold til fødeegnen over.¹⁹ Udvandringen var et stort problem i det nordslesvigske, og især i Vestslesvig. Derfor blev det måske endnu vigtigere at vise, at man kunne føre slægten videre, og at man havde en adkomst og en plads i sognet. Familiegravsteder florerede især blandt gårdmandsklassen og blev kendetegnende for deres selvbevidsthed. Slægten var garanten for, at ens livsværk på gården blev ført videre, og så var der måske social status og kontrol i at kunne vise sin økonomiske formåen ved køb af gravsteder og sten.

Det kan således give mening, at de festlige, forgængelige begivenheder som bryllupper og dåb foregik, hvor det kunne sende et

nationalt signal. Mens det sted man skulle hvile for evigt, var valgt ud fra andre kriterier end de, der gjorde sig gældende for den symbolske og konkrete markering af nationalt sindelag ved at blive døbt, konfirmeret og gift i en dansk kirke. Ofte var det gårdmandsklassen, der havde uafhængigheden og muligheden og satte en ære i at sende sine børn til Danmark for at studere på for eksempel Askov Højskole, eller for at blive konfirmeret.

De mere økonomisk afhængige, for eksempel husmænd, måtte begå sig mere varsomt, ligesom embedsmænd, sognefogeder og kommuneformænd heller ikke så åbenlyst kunne bekende kulør, idet de havde aflagt ed til den tyske stat.

Fra tysk til dansk

Den 30. marts 1887 døde Jens Lassen Moltesen i en alder af kun 34 år. Nu stod Maren alene med en gård og to børn i alderen tre og fem år. I Landsarkivet i Aabenraa kan man finde Jens' dødsattest samt Bodil og Anna Maries fødselsattester, som begge er underskrevet den 6. maj 1887, det vil sige halvanden måned efter faderens død. Fødselsattester var vigtige i forbindelse med skiftet og den juridiske ret.

Ved død skulle man kontakte embedsmanden i området, det vil sige herredsfogeden eller sognefogeden, i den preussiske administration kaldet for Standesbeamte. Det var naboen, Jens Madsen, der gik til sognefogeden og anmeldte Jens Lassens død. På attesten står, at Jens Lassen Moltesen døde om formiddagen kl. otte. På Landsarkivet i Aabenraa findes skiftet, der blev udfærdiget efter Jens Lassen Moltesens

død. Det består af et foldet ark papir, hvor der er skrevet på tre af siderne. Skiftet er dateret til den 24. 5. 1887, det vil sige næsten to måneder efter dødsfaldet. Af skiftet fremgår, at Maren og Jens havde oprettet testamente dateret 29. januar 1877. Ifølge testamentet stod Maren som eneste arving. Testamentet findes ikke på Landsarkivet i Åbenraa. Ifølge Troelsen blev Maren i 1891 opført som enearving, men dette skifte fandtes desværre heller ikke i Landsarkivet. Et punkt i skiftet nævner en sum penge på 34 800 Mark, hvilket må være vurderingssummen på gården med dens tilliggender.

Efter Jens Lassen Moltesens død sad Maren sandsynligvis på gården i nogle år. Troelsen nævner, at hun i 1890 boede i Esbjerg, men ikke hvad hun havde at gøre der. Jens var en af de sidste fra Moltesen slægten, der endnu var i sognet, og der var nu ingen mandlige arvinger til at overtage gården. Jens' to brødre ejede gårde i Brørup Sogn, og ingen af deres sønner var åbenbart interesserede i at overtage. Dog ligger Aksel Moltesen, en brorsøn til Jens, begravet ved

siden af ham på Hviding Kirkegård, så slægtens liv i sognet må have strakt sig længere end til omkring 1900. Ved den tid boede Jens' stedmor endnu på hans fødegård i sognet. Den blev udstykket i 1902, og hun flyttede derefter fra sognet.²⁰

Gården fulgte med Maren ind i hendes tredje ægteskab, som hun indgik den 3. juli 1891 i Bølling Kirke, hvor hun viedes til enkemanden Hans Jørgen Hansen Okholm. Før brylluppet skiftede Maren med sine døtre, og hun stod nu opført som enearving til Thomsengården. Dette varede kun til 1903, hvor gård og jord blev solgt i mange små stykker.²¹

Hans Jørgen Okholm skrev i sin bog, at de havde kendt hinanden siden deres unge år. Marie Beck, Hans Jørgens afdøde kone, var Marens kusine, som også kom fra Sdr. Farup. Desuden var der også en familiær forbindelse mellem Hans Jørgen og Marens anden mand. De var fætre og havde været på pinsemarked sammen i deres unge år.

Hvordan det tredje ægteskab kom i stand vides ikke, men mon ikke de eksisterende familieband gjorde sig gældende? Man kan nok ikke komme uden om, at der på den tid var en meget praktisk og fornuftspræget tilgang til slægtens besiddelser, som skulle holdes på så få hænder som muligt, for at sikre et eksistens- og overlevelsesgrundlag for efterkommerne. Hans Jørgens omtale af Maren i bogen efterlader det indtryk, at ægteskabet nok ikke blev indgået på grund af så moderne begreber, som kærlighed og forelskelse:

»..., da forstod jeg, hvor sandt det er, at Kvinden er Livet i Huset. Jeg var overmaade glad, da jeg Aaret efter kunde holde Bryllup med min anden Hustru. Vi havde kendt

Maren og Hans Jørgen, et år efter brylluppet i 1891.
Foto efter Okholm 1915 s. 169).

hinanden fra de unge Aar og altid fundet Behag i hinandens Selskab. Vi var vel ikke saadan afstemte for hinanden, som min første Hustru og jeg. Hun manglede den faste Haand og led meget under skiftende Stemnings-Indtryk, men hun var en god Husholderske, der har forstaaet at skabe et kønt og hyggeligt Hjem, og hun har været en god Moder for mine Børn. Vi har kunnet hjælpes ad i aandelig Fællesskab at bygge videre paa Hjemmet, og hun blev en god og overbærende Hustru for mig i den sværeste Krise, jeg har kendt i mit Liv. Jeg har meget at takke hende for, og jeg tror, at vi mer og mer, eftersom Travlhedens Uro med Alderen tager af sammen med Arbejdsevnen, føler os i Taknemlighedsgæld til hinanden og Vemod ser den Tid i Møde, da vi ikke længere skal bo og bygge sammen hernede.«²²

Da Maren og Hans Jørgen Okholm blev gift, havde Hans Jørgen været enkemand siden 14. november 1890. Han stod alene med fem børn i alderen et til 12 år og en gård, der skulle drives.

Maren på Bøllinglide

Det har ikke været muligt at finde meget om Marens år i Bølling Sogn. Hun var nu blevet gårdmandskone igen og stod for den daglige dont med en større sammenbragt børneflokk og en gård. De levede af at dyrke jorden, hvad Hans Jørgen Okholm fortæller meget om i sin bog. Det er interessant læsning, men giver ikke så mange oplysninger om Maren og hendes liv på gården. Det eneste er Hans Jørgens omtale af hende, som det er citeret ovenfor, og så det forhold, at de begge var medlemmer af frimenigheden i Ringkøbing.

Ifølge Hans Jørgen var der i Bølling Sogn fra 1880'erne og frem et stort indremissionsk tag i sognefolkene.²³ De grundtvigianske sognebørn følte sig klemte, en del af dem valgte at løse sognebånd og søge til præster, som ikke var indremissionske. Hans' første kone, Marie, var sognebåndsløser til pastor Balslev i Dejbjerg og blev begravet af denne på Bølling Kirkegård. Hans Jørgen Okholm og Maren blev heller ikke begravet af sognets præst, men af frimenighedspræsten i Ringkøbing. Begge Marens døtre blev imidlertid konfirmeret (hhv. 1897 og 1899) af Th. Andersen i Bølling Kirke. Han var sognepræst i Bølling og var grundtvigsk indstillet.²⁴

I Lokalhistorisk Arkiv for Hanning, Finderup, Bølling og Sædding sogne findes et par billeder af Maren, hendes døtre og Bøllinglide, foruden de fotos Hans Jørgen havde i sin bog. Billederne giver ikke umiddelbart noget større kendskab til Marens liv på gården. Maren og Hans Jørgen drev Bøllinglide indtil 1913. Herefter overtog Marens ældste datter, Bodil, gården sammen med sin mand, Frode Agger, der døde i 1919. Det var et par seje piger, Marens to døtre, for Bodils ældste søn Mads, overtog først Bøllinglide i 1936 i en alder af 22 år, på det tidspunkt må Bodil, hun døde i 1932, og senere Anna Marie, mere eller mindre have drevet gården igennem 17 år.²⁵

Det blev altså Marens piger, der førte gården videre, og den dag i dag ejes den af en efterkommer. Da Hans Jørgen og Maren gik på aftægt, opførte de på en del af gårdens jord et aftægtshus, Signhus. Her døde Hans Jørgen i 1919, og et par år efter solgte Maren huset og flyttede i et nybygget hus, kaldet

Rødhætte, tættere på Bøllinglide. Her boede hun til sin død i 1924. Hun døde af alderdom som 73årig og blev begravet på Bølling Kirkegård d. 7. februar ved siden af sin mand Hans Jørgen og hans første kone Marie.

I marts 1923 skødede Maren sin parcel ved Bøllinglide til Bølling Nørre Herredes Landboforening. I den medfølgende deklaration blev det uddybet, at bestyrelsen i landboforeningen forpligtede sig til at frede, bevare og vedligeholde den beplantede del af parcellen, som et mindeanlæg for hendes afdøde mand, Hans Jørgen. Han havde været formand for landboforeningen og havde opdyrket en stor del af de hedearealer, han ejede. Bestyrelsen skulle nedsætte et udvalg med det formål at holde parcellen i henhold til deklarationens ønsker. Anlægget nævnes i deklarationen som et udflugts- og mødested. I anlægget blev der i 1919 rejst en mindesten for Hans Jørgen, hvor han havde gravet mergel og senere plantet bøgetræer. Plantagen eksisterer stadig under navnet Damslund Plantage.²⁶

Tak til:

Erik Fogh Rasmussen, Lokalhistorisk arkiv for Hanning, Finderup, Bølling og Sædding sogne.
Anne B. Lorentzen og Martin Jensen, Hviding Sognearkiv.

Litteratur:

Clausen, H.V.: »Nordslesvig 1863-93. Den nationale stilling på landet«, Flensborg 1894.
 Eliassen, P.: »Kongeåen eller Den gamle grænse«, fotografisk genoptryk med forord af H.K. Kristensen 1980.
 Kragh, Birgitte: »Til jord skal du blive. Dødens og begravelsens kulturhistorie i Danmark 1780-1990«, Aabenraa 2004.
 Okholm, Hans: »Træk af tre Slægters Liv og mit eget«, Skjern 1915.

Pedersen, Thade: »De sønderjydske Frimenigheders Historie«, København 1921.

Rerup, Lorenz: »Slesvig og Holsten efter 1830«, København 1982.

Schultz Hansen, Hans: »Det nordslesvigske landbrug og den danske bevægelse 1880-1914«, Åbenrå 1985.

Schultz Hansen, Hans & Henrik Becker-Christensen: »Sønderjyllands historie 2 efter 1815«, Åbenrå 2009.

Troelsen, Svend B.: »V. Vedsted sogns slægts- og ejendoms-historie«, 3 bind, Skærbæk 1992.

Troelsen, Svend B.: »Hviding sogns slægts- og ejendomshistorie«, upubliceret manuskript i 4 bind.

Vig, Per; Erik Villumsen & Jens Kristian Holmgaard: »Slægters spor i Bølling sogn«, Skjern 2001.

Primære kilder:

Kirkebøger fra Vester Vedsted sogn (Ribe Amt), Hviding sogn (Tønder Amt) og Bølling sogn (Ringkøbing Amt) på internettet: www.arkivalieronline.dk

Folketællinger fra Vester Vedsted sogn, på internettet: www.arkivalieronline.dk

Matrikelkort fra 1839 over Hviding ejerlav, kopi i Hviding sognearkiv.

Demarkungskarte fra 1878-1880 over Hviding ejerlav, kopi på Sydvestjyske Museer, Ribe.

Kopi af grundplan over Thomsensgården, i Hviding sognearkiv.

Fotografier i Lokalhistorisk arkiv for Hanning, Finderup, Bølling og Sædding sogne.

Skifte, samt dødsattest på Jens Lassen Moltesen; Fødselsattester på Bodil og Anna Marie Moltesen; Skyldner- og panteprotokol for Toftlund Amtskreds; alle fundet i Landsarkivet for Sønderjylland i Aabenraa.

H.V. Clausen og hustrus privatarkiv på Rigsarkivet, nr. 05286. Materiale vedr. Sønderjylland/Nordslesvig. Reviderede gårdmandslistre 1891-1894, pakke nr. 26.

Skøde og deklaration af 8. marts 1923 fra Maren Okholm; Skifte efter Marie Okholm, underskrevet og dateret 30. juni 1891. Begge på Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg.

Hjemmeside:

Lokalhistorisk Arkiv for Hanning, Finderup, Bølling og Sædding sogne, sidst besøgt 29.1.2010:

http://www.rkmolle.dk/9467-1_Lokalarkivet

Noter

- ¹ Ringen er registreret i Sydvestjyske Museers samling med journalnr. ASR 2362.
- ² Okholm 1915 s. 225-228.
- ³ Troelsen (Vester Vedsted sogns slægts- og ejendomshistorie) s. 44-45.
- ⁴ Schultz Hansen 2009 s. 139-140.
- ⁵ Rerup 1982 s. 260-266; Schultz Hansen 1985 s. 97-122.
- ⁶ Petersen 1921 s. 166-168.
- ⁷ Okholm 1915 s. 89.
- ⁸ Clausen 1894 s. 16.
- ⁹ Schultz Hansen 1985 s. 127-135.
- ¹⁰ H.V. Clausen og hustrus privatarkiv på Rigsarkivet, nr. 05286. Materiale vedr. Sønderjylland/Nordslesvig, Reviderede gårdmandslistes 1891-1894, pakke nr. 26.
- ¹¹ Okholm 1915 s. 77. Hele beretningen om turen fylder 5½ side i bogen og giver et godt indblik i handelsmandens metoder.
- ¹² Eliassen 1980 s. 204.
- ¹³ Troelsen upubliceret manuskript – Hviding ejerlav, under gård nr. 18 i Hviding ejerlav bind II, s. 95.
- ¹⁴ Rerup 1982 s. 209-296; Schultz Hansen 1985 s. 97-136; Schultz Hansen 2009 s. 215-231.
- ¹⁵ Schultz Hansen 1985 s. 18-19; Troelsen upubliceret manuskript – Hviding ejerlav, under gård nr. 18 i Hviding ejerlav bind II, s. 91-97; Schultz Hansen 2009 s. 183-185.
- ¹⁶ Schultz Hansen 1985 s. 22-24.
- ¹⁷ Schultz Hansen 1985 s. 35, figur 4.
- ¹⁸ Kragh 2005 s. 163-168, s. 173.
- ¹⁹ Rerup 1982 s. 245-249; Schultz Hansen 2009 s. 187-188.
- ²⁰ Troelsen upubliceret manuskript – Råhede ejerlav, s. 37-38.
- ²¹ Troelsen upubliceret manuskript – Hviding ejerlav, under gård nr. 18 i Hviding ejerlav bind II, s. 95.
- ²² Okholm 1915 s. 168-169.
- ²³ Okholm 1915 s. 147-150.
- ²⁴ Vig, Villumsen & Holmgaard 2001 s. 39.
- ²⁵ Vig, Villumsen & Holmgaard 2001 s. 215-216.
- ²⁶ Mindestenen og billede af plantagen kan ses på hjemmesiden for Lokalhistorisk Arkiv for Hanning, Finderup, Bølling og Sædding sogne: www.rkmolle.dk/9474-1_Hvad+sognene+gemmer+p%E5

Camilla Post, Skovparken 107 st mf, 6000 Kolding. Født 1978, cand. mag. Middelalderarkæologi.